

Konvencija o pravima deteta

Distr.

GENERALNA

CRC/C/GC/9
27. februar 2007.

Original:

ENGLJSKI

KOMITET ZA PRAVA DETETA

Četrdesettreće zasedanje

Ženeva, 11. – 29. septembar 2006. g.

GENERALNI KOMENTAR br. 9 (2006.)**Prava dece sa smetnjama u razvoju****I. Uvod****A. Zašto generalni komentar o deci sa smetnjama u razvoju?**

1. Procenjuje se da u svetu živi 500-650 miliona ljudi sa smetnjama u razvoju, što je oko 10% svetskog stanovništva, od kojih su 150 miliona deca. Preko 80% njih žive u zemljama u razvoju, sa malim ili nikakvim pristupom uslugama. Većina dece sa smetnjama u razvoju u zemljama u razvoju ne pohađaju školu i potpuno su nepismena. Smatra se da većina uzroka smetnje u razvoju, poput rata, bolesti i siromaštva, može da se spreči, što bi takođe sprečilo i/ili smanjilo sekundarne posledice smetnje u razvoju, koje su često uzrokovane nedostatkom rane, pravovremene intervencije. Stoga više mora biti učinjeno kako bi se stvorila potrebna politička volja i istinska rešenost da se istraže i u praksi primene najdelotvornija sredstva za sprečavanje smetnji u razvoju, uz učešće svih nivoa društva.

2. Tokom poslednjih nekoliko decenija, ljudi sa smetnjama u razvoju, a pogotovo deca, postali su predmet pozitivne pažnje. Razlog za ovu novu pažnju delimično se objašnjava činjenicom da se sve više čuje glas ljudi sa smetnjama u razvoju, kao i njihovih zastupnika iz nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija (NVO), a delimično sve većom pažnjom koja se poklanja ljudima sa smetnjama u razvoju u okviru sporazuma o ljudskim pravima i korpusa sporazuma Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima. Taj korpus sporazuma nosi značajan potencijal za unapređenje prava ljudi sa smetnjama u razvoju, mada je on dosad generalno nedovoljno korišćen. Kada je usvojena u novembru 1989. godine,

Konvencija o pravima deteta („Konvencija“ u daljem tekstu) predstavljala je prvi sporazum o ljudskim pravima koji je sadržao specifične tačke o smetnjama u razvoju (član 2 o nediskriminaciji), kao i posebni član 23, koji je isključivo posvećen pravima i potrebama dece sa smetnjama u razvoju. Otkako je Konvencija stupila na snagu (2. septembar 1990. godine) Komitet za prava deteta („Komitet“ u daljem tekstu) posvećuje stalnu i posebnu pažnju diskriminaciji na osnovu smetnji u razvoju,¹ dok je ostatak korpusa sporazuma o ljudskim pravima posvetio pažnju diskriminaciji zasnovanoj na smetnjama u razvoju pod vidom „drugih statusa“ u kontekstu članova o nediskriminaciji njihove relevantne Konvencije. Komitet za ekonomska, društvena i kulturna prava je tokom 1994. objavio svoj Opšti komentar br. 5 o osobama sa smetnjama u razvoju, navodeći u stavu 15 da su „posledice diskriminacije na osnovu smetnji u razvoju dosad bile posebno teške u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, transporta, kulturnog života i pristupa javnim mestima i uslugama“. Specijalni izveštaj za lica sa smetnjama u razvoju Komisije Ujedinjenih Nacija za društveni razvoj prvi put je imenovan 1994. godine, sa mandatom da nadzire Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa smetnjama u razvoju, koja je usvojila Generalna skupština na svom četrdesetomom zasedanju, 1993. godine (A/RES/48/96, Annex), i da unapredi status osoba sa smetnjama u razvoju širom sveta. Komitet je 6. oktobra 1997. godine posvetio svoj Dan opšte rasprave deci sa smetnjama u razvoju i usvojio skup preporuka (CRC/C/66, stavovi 310-339), gde je razmotrena mogućnost sastavljanja Opšteg komentara o deci sa smetnjama u razvoju. Komitet sa zahvalnošću ukazuje na rad Ad-hok komiteta o sveobuhvatnoj i integralnoj međunarodnoj konvenciji o zaštiti i promociji prava i dostojanstva osoba sa smetnjama u razvoju, koji je, tokom svog osmog zasedanja, održanog u Njujorku 25. avgusta 2006. godine, usvojio Nacrt konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju, koji je bio upućen Generalnoj skupštini na njenom šezdesetprvom zasedanju (CRC/C/66, stavovi 310-339).

3. Pregledanjem izveštaja država ugovornica, Komitet je sakupio mnoštvo informacija o statusu dece sa smetnjama u razvoju širom sveta, nalazeći da je u ogromnoj većini zemalja neophodno dati specifične preporuke vezane za situaciju dece sa smetnjama u razvoju. Problemi koji su identifikovani i na koje se reagovalo kretali su se u rasponu od isključenosti iz procesa odlučivanja do teške diskriminacije i doslovnog ubijanja dece sa smetnjama u razvoju. Imajući u vidu da je siromaštvo i uzrok i posledica smetnji u razvoju, Komitet stalno ističe da deca sa smetnjama u razvoju i njihove porodice imaju prava na odgovarajući životni standard, uključujući i odgovarajuću hranu, odeću i stanovanje, kao i na stalno poboljšanje životnih uslova. Pitanje dece sa smetnjama u razvoju koja žive u siromaštvu treba da se rešava usmeravanjem odgovarajućih budžetskih sredstava kao i osiguravanjem da će deca sa smetnjama u razvoju imati pristup socijalnoj zaštiti i programima za smanjenje siromaštva.

4. Komitet je konstatovao da nijedna država ugovornica nije izrazila rezerve niti podnela deklaracije koje se specifično tiču člana 23 Konvencije.

5. Komitet je takođe konstatovao da se deca sa smetnjama u razvoju još uvek suočavaju sa ozbiljnim teškoćama i preprekama ka punom uživanju prava koja sadrži Konvencija. Komitet podvlači da prepreku ne predstavlja sama smetnja u razvoju već kombinacija društvenih, kulturnih, stanovišnih i fizičkih prepreka s kojima se deca sa smetnjama u razvoju suočavaju u svakodnevnom životu. Stoga se strategija za promovisanje njihovih

¹ Видети Wouter Vandenhoe, *Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies*, стр.170-172, Antwerpen/Oxford, Intersentia 2005.

prava sastoji od preduzimanja neophodnih akcija u cilju otklanjanja tih prepreka. Priznajući važnost članova 2 i 23 Konvencije, Komitet od početka tvrdi da sprovođenje Konvencije u pogledu dece sa smetnjama u razvoju ne treba da bude ograničeno samo na te članove.

6. Svrha ovog Opšteg komentara je da pruži smernice i pomoć državama ugovornicama u njihovim naporima da primene prava dece sa smetnjama u razvoju na jedan sveobuhvatan način koji pokriva sve odredbe Konvencije. Stoga će Komitet na prvom mestu izneti neka gledišta neposredno u vezi sa članovima 2 i 23, a zatim i šire obrazložiti neophodnost poklanjanja posebne pažnje deci sa smetnjama u razvoju i njihovom uključivanju u okvir opštih mera za sprovođenje Konvencije. Nakon tih gledišta biće iznešeni i komentari u vezi smisla i primene raznih članova Konvencije (grupisanih u skladu sa praksom Komiteta) vezanih za decu sa smetnjama u razvoju.

B. Definicija

7. Prema članu 1 stav 2 Nacrta konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju, "Osobe sa smetnje u razvoju uključuju one koje imaju dugoročne fizičke, mentalne, intelektualne ili čulne nedostatke koji, u interakciji sa raznim preprekama, mogu sprečiti njihovo puno i delotvorno učešće u društvu na ravnopravnoj osnovi sa drugima". (A/AC.265/2006/4, Aneks II)

II. Ključne odredbe za decu sa smetnjama u razvoju (članovi 2 i 23)

A. Član 2

8. Član 2 obavezuje države ugovornice da obezbede da sva deca pod njihovom jurisdikcijom uživaju u svim pravima koje sadrži Konvencija bez diskriminacije bilo koje vrste. Ova obaveza zahteva od država ugovornica da preuzmu odgovarajuće mere radi sprečavanja svake diskriminacije, uključujući i one na osnovu smetnje u razvoju. Ovo izričito pominjanje smetnje u razvoju kao zabranjenog osnova za diskriminaciju u članu 2 je jedinstveno, i može se objasniti činjenicom da deca sa smetnjama u razvoju pripadaju jednoj od najosetljivijih grupa dece. U mnogim slučajevima, oblici višestruke diskriminacije – zasnovane na kombinaciji faktora, tj. devojčice koje pripadaju autohtonim grupama sa smetnjama u razvoju, deca sa smetnjama u razvoju koja žive u ruralnim sredinama, itd. – povećavaju ranjivost pojedinih grupa. Stoga se izričito pominjanje smetnji u razvoju smatralo neophodnim u članu koji se ticao nediskriminacije. Diskriminacija se vrši – često faktički – u raznim aspektima života i razvitka dece sa smetnjama u razvoju. Na primer, društvena diskriminacija i stigmatizacija vode do marginalizacije i isključenosti, a mogu čak da ugroze i opstanak i razvoj u slučajevima nasilja nad decom sa smetnjama u razvoju. Diskriminacija u pružanju usluga isključuje ih iz obrazovanja i uskraćuje im pristup kvalitetnim zdravstvenim i društvenim uslugama. Nedostatak odgovarajućeg obrazovanja i stručne obuke diskriminiše protiv njih tako što im uskraćuje mogućnosti za zapošljavanje u budućnosti. Društveno obeležavanje, strahovi, prezaštićenost, negativni stavovi, zablude i preovlađujuće predrasude protiv dece sa smetnjama u razvoju i dalje su snažni u mnogim sredinama i dovode do marginalizacije i otuđivanja dece sa smetnjama u razvoju. Komitet će se detaljnije baviti ovim aspektima u stavovima koji slede.

9. Opšte gledano, države ugovornice u svojim naporima da spreče i uklone sve vrste diskriminacije protiv dece sa smetnjama u razvoju treba da preuzmu sledeće mere:

(a) Posebno uvrstiti smetnje u razvoju kao zabranjeni osnov za diskriminaciju u ustavnim odredbama o nediskriminaciji i/ili uvesti posebnu zabranu diskriminacije na osnovu smetnje u razvoju u posebne anti-diskriminacione zakone ili zakonske odredbe.

(b) Obezbediti delotvorne pravne lekove u slučaju kršenja prava dece sa smetnjama u razvoju, i osigurati da su ti lekovi dostupne deci sa smetnjama u razvoju i njihovim roditeljima i/ili drugima koji se o detetu brinu.

(c) Sprovesti kampanje za podizanje svesti i obrazovne kampanje usmerene ka široj javnosti i određenim grupama profesionalaca u cilju sprečavanja i otklanjanja faktičke diskriminacije protiv dece sa smetnjama u razvoju.

10. Devojčice sa smetnjama u razvoju su često još ranjivije u pogledu diskriminacije usled rodne diskriminacije. U tom kontekstu, od država-ugovornica se traži da obrate posebnu pažnju na devojčice sa smetnjama u razvoju, tako što će preduzeti neophodne mere i, po potrebi, posebne mere, kako bi se obezbedila njihova odgovarajuća zaštita, pristup svim uslugama i puno uključivanje u društvo.

B. Član 23

11. Stav 1 člana 23 treba posmatrati kao vodeće načelo pri sprovođenju Konvencije kada je reč o deci sa smetnjama u razvoju: uživanje punog i pristojnog života u uslovima koji obezbeđuju dostojanstvo, promovišu samosvojnost i podstiču aktivno učešće u zajednici. Mere koje države ugovornice preduzimaju u pogledu realizacije prava dece sa smetnjama u razvoju treba da budu usmerene ka tom cilju. Osnovna poruka ovog stava je da deca sa smetnjama u razvoju treba da budu uključena u društvo. Mere preduzete u cilju primene prava sadržanih u Konvenciji, a koja se tiču dece sa smetnjama u razvoju, na primer u oblastima obrazovanja i zdravstva, treba da budu posebno usmerena na maksimalno uključivanje ove dece u društvo.

12. Prema stavu 2 člana 23, države ugovornice Konvencije priznaju pravo deteta sa smetnjama u razvoju na posebnu negu i podstičeće i obezbediće ukazivanje pomoći deci koja ispunjavaju uslove, kao i onima koji su odgovorni za njihovu negu. Pomoć treba da bude prilagođena detetovom stanju kao i stanju u kojem se nalaze detetovi roditelji ili drugi koji se za njega brinu. Stav 3 člana 23 navodi dodatna pravila u vezi sa troškovima određenih mera, i precizira šta pomoć treba da postigne.

13. Da bi se ispunili uslovi iz člana 23, neophodno je da Države-ugovornice razviju i efikasno sprovedu sveobuhvatnu politiku putem akcionog plana čiji cilj neće biti samo puno uživanje prava sadržanih u Konvenciji, bez diskriminacije, već i da obezbedi da svako dete sa smetnjama u razvoju i negovi roditelji i/ili drugi koji se o njemu brinu prime svu posebnu negu i pomoć na koje imaju pravo prema Konvenciji.

14. U pogledu specifičnih delova stavova 2 i 3 člana 23, Komitet iznosi sledeća gledišta:

(a) Pružanje posebne nege i pomoći zavisi od sredstava koja su na raspolaganju i treba da budu besplatni gde god je to moguće. Komitet poziva države ugovornice da posebna nega i pomoć deci sa smetnje u razvoju postane stvar njihovog najvišeg prioriteta i da ulože maksimum sredstava koja su im na raspolaganju u ukidanje diskriminacije protiv dece sa smetnjama u razvoju i u njihovo maksimalno uključivanje u društvo.

(b) Nega i pomoć treba da budu zamišljeni tako da obezbede da deca sa smetnjama u razvoju imaju delotvoran pristup i korist od obrazovanja, obuke, zdravstvenih usluga, usluga oporavka, priprema za zapošljavanje i rekreativnih mogućnosti. Kada se bude bavio posebnim članovima Konvencije, Komitet će detaljnije opisati mere koje su potrebne da bi se ovo ostvarilo.

15. U vezi sa članom 23, stav 4, Komitet primećuje da je međunarodna razmena informacija između država-ugovornica u oblasti sprečavanja i tretmana dosta ograničena. Komitet preporučuje državama ugovornicama da preuzmu delotvorne i, tamo gde je pogodno, ciljne mere radi aktivnog promovisanja informacija, na način koji predviđa član 23 stav 4, kako bi države ugovornice mogle da poboljšaju svoje sposobnosti i veštine u oblasti sprečavanja i tretmana smetnji u razvoju kod dece.

16. Često nije jasno kako u kojoj meri se potrebe zemalja u razvoju uzimaju u obzir na način predviđen članom 23 stavom 4. Komitet snažno preporučuje državama ugovornicama da obezbede, u okviru dvostrane ili višestране razvojne pomoći, da odgovarajuća pažnja bude posvećena deci sa smetnjama u razvoju i njihovom opstanku i razvoju u skladu sa odredbama Konvencije, na primer kroz razvoj i primenu posebnih programa čiji je cilj njihovo uključivanje u društvo, i da za to izdvoje odgovarajuća budžetska sredstva. Pozivaju se države ugovornice da u svojim izveštajima Komitetu pruže informacije o aktivnostima i rezultatima takve međunarodne saradnje.

III. Opšte mere primene (članovi 4, 42 i 44 stav 6)²

A. Zakonodavstvo

17. Uz zakonodavne mere koje su preporučene na polju nediskriminacije (vidi stav 9 gore), Komitet predlaže državama ugovornicama da izvrše sveobuhvatan pregled svih domaćih zakona i srodnih propisa kako bi obezbedile da su sve odredbe Konvencije primenjive na svu decu, uključujući decu sa smetnjama u razvoju, koja treba da budu izričito pomenuta tamo gde je to odgovarajuće. Nacionalni zakoni i propisi treba da sadrže jasne i izričite odredbe vezane za zaštitu i uživanje posebnih prava dece sa smetnjama u razvoju, a posebno onih sadržanih u članu 23 Konvencije.

B. Nacionalni akcioni planovi i političke mere

18. Potreba za nacionalnim akcionim planom koji integriše sve odredbe Konvencije je dobro poznata činjenica, i to je često bila preporuka koju je Komitet upućivao državama ugovornicama. Akcioni planovi moraju da budu sveobuhvatni, uključujući i planove i strategije za decu sa smetnjama u razvoju, i treba da imaju merljive rezultate. Nacrt konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju, u članu 4 stav 1 tačka c, ističe važnost uključivanja ovog aspekta, navodeći da će države ugovornice "uzeti u obzir zaštitu i promovisanje ljudskih prava ljudi sa smetnjama u razvoju ima u svim svojim politikama merama i programima" (A/AC.265/2006/4, aneks II). Takođe je neophodno da svi programi raspolažu sa odgovarajućim finansijskim i ljudskim resursima, i da sadrže ugrađene nadzorne mehanizme, na primer indikatore koji omogućavaju tačna merenja rezultata. Još jedan faktor koji ne treba prevideti je važnost uključivanja sve dece sa

² U sadašnjem opštem komentaru, Komitet je usredsređen na potrebu posvećivanja posebne pažnje deci sa smetnjama u razvoju u kontekstu opštih mera. Za detaljnije objašnjenje sadržaja i važnosti ovih mera, vidi Opšti komentar Komiteta br. 5 (2003) o opštim merama sprovođenja Konvencije o pravima deteta.

smetnjama u razvoju u politike i programe. Neke države ugovornice su započele izvrsne programe koji, međutim, nisu uključivali svu decu sa smetnjama u razvoju.

C. Podaci i statistika

19. Kako bi ispunile svoje obaveze, neophodno je da države ugovornice stvore i razviju mehanizme za prikupljanje podataka koji su tačni, standardizovani i koji dozvoljavaju disagregaciju, i koji prikazuju stvarnu situaciju dece sa smetnjama u razvoju. Važnost ovog pitanja se često previđa i ne posmatra se kao prioritet, uprkos činjenici da utiče ne samo na preventivne mere koje treba preduzeti već i na distribuciju veoma važnih finansijskih resursa koji su potrebni za finansiranje programa. Jedna od mnogih prepreka u pribavljanju tačnih statistika leži u nedostatku široko prihvaćene definicije smetnji u razvoju. Države ugovornice se pozivaju da utvrde odgovarajuću definiciju, koja će garantovati uključivanje sve dece sa smetnjama u razvoju kako bi ova deca mogla imati koristi od posebne zaštite i programa koji su za njih razvijeni. Često su potrebni dodatni naponi da bi se prikupili podaci o deci sa smetnjama u razvoju, jer njih često prikrivaju roditelji ili drugi koji se o deci brinu.

D. Budžet

20. Raspodela budžetskih sredstava u kontekstu člana 4: "...Države ugovornice će preduzeti takve mere u skladu sa maksimalnim sredstvima koja su im na raspolaganju...". Mada Konvencija ne daje posebne preporuke o optimalnom procentu državnog budžeta koji treba da bude usmeren na usluge i programe za decu, ona ipak insistira na tome da deca treba da budu prioritet. Sprovođenje ovog prava predmet je zabrinutosti Komiteta, s obzirom da mnoge države ugovornice ne odvajaju dovoljno sredstava i da su, uz to, vremenom smanjile budžetska sredstva koja se odvajaju za decu. Ovaj trend nosi mnoge ozbiljne posledice, pogotovo kada je reč o deci sa smetnjama u razvoju, koja se često kotiraju veoma nisko, ili se čak uopšte ne kotiraju, na listama prioriteta. Na primer, ako država ugovornica ne izdvaja dovoljno sredstava radi obezbeđivanja obaveznog i besplatnog kvalitetnog obrazovanja za svu decu, nije verovatno da će ona izdvajati sredstva za obuku nastavnika za decu sa smetnjama u razvoju ili da će obezbediti neophodna nastavna pomagala i prevoz za decu sa smetnjama u razvoju. Sada su decentralizacija i privatizacija usluga sredstva ekonomskih reformi. Međutim, ne treba zaboraviti da je država ugovornica ta koja je konačno odgovorna za obezbeđivanje odgovarajućih sredstava za decu sa smetnjama u razvoju, kao i za postavljanje strogih smernica za isporuku usluga. Sredstva koja se odvajaju za decu sa smetnjama u razvoju treba da budu adekvatna - i usmerena tako da ne budu korišćena u druge svrhe - za pokrivanje svih njihovih potreba, uključujući i programe za obuku profesionalaca koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju, poput nastavnika, fizioterapeuta i kreatora politike, obrazovnih kampanja, finansijsku podršku porodicama, održavanje zarada, socijalno osiguranje, pomoćne uređaje i srodne usluge. Uz to, moraju se obezbediti i sredstva za druge programe za uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u redovne obrazovne programe, između ostalog za obnovu škola radi obezbeđivanja fizičkog pristupa dece sa smetnjama u razvoju.

E. Koordinaciono telo: „Fokusna tačka za smetnje u razvoju“

21. Usluge za decu sa smetnjama u razvoju često se pružaju posredstvom vladinih i nevladinih institucija i one su najčešće fragmentirane i nekoordinisane, što dovodi do poklapanja funkcija i rupa u njihovoj isporuci. Stoga je od ključne važnosti uspostavljanje odgovarajućih koordinacionih mehanizama. Takvo telo treba da bude višesektorno, uključujući sve javne ili privatne organizacije. Ono mora da crpi ovlašćenja i podršku sa

najviših mogućih nivoa vlasti, kako bi funkcionisalo u punom potencijalu. Koordinaciono telo za decu sa smetnjama u razvoju, kao deo šireg koordinacionog sistema za prava deteta ili nacionalnog koordinacionog sistema za osobe sa smetnjama u razvoju, imalo bi prednost rada unutar jednog već uspostavljenog sistema, pod uslovom da taj sistem adekvatno funkcioniše i da je sposoban da obezbedi odgovarajuće finansijske i ljudske resurse. S druge strane, odvojeni koordinacioni sistem bi mogao da doprinese usmeravanju pažnje na decu sa smetnjama u razvoju.

F. Međunarodna saradnja i tehnička pomoć

22. Kako bi obezbedile da informacije između država ugovornica budu slobodno dostupne, i kako bi negovale atmosferu deljenja znanja u sferi, između ostalog, menadžmenta i rehabilitacije dece sa smetnjama u razvoju, države ugovornice treba da prepoznaju važnost međunarodne saradnje i tehničke pomoći. Posebnu pažnju treba posvetiti zemljama u razvoju kojima treba pomoć u uspostavljanju i/ili finansiranju programa zaštite ili promocije prava dece sa smetnjama u razvoju. Ove zemlje se suočavaju sa rastućim teškoćama u mobilisanju odgovarajućih sredstava potrebnih za zadovoljavanje potreba osoba sa smetnjama u razvoju, i njima je potrebna hitna pomoć za sprečavanje smetnji u razvoju, pružanje usluga i rehabilitacije i u izjednačavanju mogućnosti. Međutim, kako bi odgovorila na ove rastuće potrebe, međunarodna zajednica mora da razmotri nove načine za skupljanje finansijskih sredstava, uključujući i značajno povećanje resursa, i da preduzme neophodne propratne mere za mobilisanje resursa. Stoga treba takođe podstaknuti i davanje dobrovoljnih priloga od strane Vlada, povećanu regionalnu i dvostranu pomoć, kao i priloge iz privatnih izvora. UNICEF i Svetska zdravstvena organizacija (SZO) odigrali su ključnu ulogu u pomaganju zemljama u razvoju da uspostave i sprovedu posebne programe za decu sa smetnjama u razvoju. Proces razmene znanja je takođe važan u smislu deljenja najnovijih medicinskih saznanja i dobre prakse, poput rane identifikacije i pristupa zajednica ranoj intervenciji i podršci porodicama, kao i hvatanja u koštac sa zajedničkim izazovima.

23. Zemlje koje su prolazile ili još uvek prolaze kroz unutrašnje ili spoljne sukobe tokom kojih su postavljane nagazne mine suočene su sa posebnim izazovima. Države ugovornice često nisu upoznate sa lokacijama sa postavljenim nagaznim minama i neeksplodiranom municijom, dok su troškovi uklanjanja mina veoma visoki. Komitet podvlači važnost međunarodne saradnje u skladu sa Konvencijom o zabrani korišćenja, stvaranja zaliha, proizvodnje i transfera pešadijskih mina i njihovom uništavanju, radi sprečavanja povreda i smrti uzrokovanih neuklonjenim nagaznim minama i neeksplodiranom municijom. U tom smislu, Komitet predlaže državama ugovornicama da blisko sarađuju u cilju potpunog uklanjanja svih nagaznih mina i neeksplodirane municije na područjima sadašnjih i/ili bivših ratnih sukoba.

G. Nezavisni nadzor

24. I Konvencija i Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa smetnjama u razvoju prepoznaju važnost uspostavljanja odgovarajućeg sistema nadzora.³ Komitet je vrlo često ukazivao na „Pariska načela“ (A/RES/48/134) kao smernice koje nacionalne institucije za ljudska prava treba da slede (vidi Opšti komentar br. 2 (2002) Komiteta o ulozi nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava u promovisanju i zaštiti prava deteta. Nacionalne institucije za ljudska prava imaju razne oblike, poput Zaštitnika građana ili Komesara, i

³ Vidi takođe Opšti komentar br. 5 (1994) Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava u vezi osoba sa invaliditetom.

mogu imati široke ili usko-specifične ciljeve. Koji god mehanizam da se izabere, on mora da bude:

- (a) Nezavisan, sa odgovarajućim ljudskim i finansijskim resursima na raspolaganju;
- (b) Dobro poznat deci sa smetnjama u razvoju i njihovim negovateljima;
- (c) Dostupan ne samo u fizičkom smislu već na način koji omogućava deci sa smetnjama u razvoju da svoje žalbe ili probleme prijave na lak i privatn način; i
- (d) Posедуje odgovarajući pravni autoritet da primi, ispita i odgovori na žalbe dece sa smetnjama u razvoju na način koji pokazuje osetljivost i prema njihovom uzrastu i prema njihovim smetnjama u razvoju.

H. Civilno društvo

25. Mada je briga za decu sa smetnjama u razvoju obaveza države, NVO često izvršavaju tu obavezu bez odgovarajuće podrške, finansiranja ili priznanja od strane vlada. Stoga se države ugovornice pozivaju da podrže i sarađuju sa NVO, kako bi im omogućile da učestvuju u pružanju usluga deci sa smetnjama u razvoju i osigurale da one deluju u punom skladu sa odredbama i načelima Konvencije. U tom pogledu, Komitet skreće pažnju država ugovornica na preporuke usvojene na Danu generalne rasprave o privatnom sektoru kao pružaocu usluga, održane 20. septembra 2002. godine (CRC/C/121, stavovi 630-653).

I. Širenje znanja i obuka profesionalaca

26. Poznavanje Konvencije i njenih posebnih odredbi posvećenih deci sa smetnjama u razvoju predstavlja neophodnu i moćnu alatku za obezbeđivanje realizacije ovih prava. Pozivaju se države ugovornice da šire znanje putem, između ostalog, sistematskih kampanja za podizanje svesti, izdavanja odgovarajućih materijala, poput štampanih i Brailovih verzija Konvencije pogodnih za decu, i korišćenja mas-medija radi stvaranja pozitivnih stavova prema deci sa smetnjama u razvoju.

27. Što se tiče profesionalaca koji rade sa i za decu sa smetnjama u razvoju, programi obuke moraju da uključe ciljano i fokusirano obrazovanje o pravima dece sa smetnjama u razvoju kao uslov za sticanje kvalifikacija. Ovi profesionalci uključuju, ali nisu ograničeni na, kreatore politike, sudije, advokate, organe javnog reda, obrazovne radnike, zdravstvene radnike, socijalne radnike i pripadnike medija.

IV. Opšta načela

Član 2 – Nediskriminacija

28. Vidi stavove 8-10 gore.

Član 3 – Najbolji interesi deteta

29. "U svim akcijama vezanim za decu... najbolji interesi deteta treba da budu na prvom mestu." Širina obuhvata ovog člana teži da pokrije sve aspekte nege i zaštite dece u svim uslovima. On je namenjen svim zakonodavcima odgovornim za postavljanje zakonskog okvira za zaštitu prava dece sa smetnjama u razvoju kao i procesima donošenja odluka vezanih za decu sa smetnjama u razvoju. Član 3 treba da bude osnova na kojoj programi i

politike treba da leže, i treba da bude uzet u obzir u sklopu svake usluge koja se pruža deci sa smetnjama u razvoju kao i svih drugih akcija koje ih se tiču.

30. Najbolji interesi deteta su pogotovo relevantni u institucijama i drugim ustanovama koje pružaju usluge deci sa smetnjama u razvoju, jer se od njih očekuje da postupaju u skladu sa standardima i propisima i da bezbednost, zaštitu i brigu za decu stave na prvo mesto, iznad svega drugog, pod svim uslovima, na primer, u procesu raspoređivanja budžetskih sredstava.

Član 6 - Pravo na život, opstanak i razvoj

31. Urođeno pravo na život, opstanak i razvoj je pravo koje zahteva posebnu pažnju kada je reč o deci sa smetnjama u razvoju. U mnogim zemljama deca sa smetnjama u razvoju su izložena različitim praksama koje potpuno ili delimično kompromituju to pravo. Uz to što su izložena deteubistvu, neke kulture na decu sa smetnjama u razvoju gledaju kao na loš znak koji bi mogao da "ukalja porodični ugled" i, shodno tome, određena osoba iz zajednice je zadužena da sistematski ubija decu sa smetnjama u razvoju. Ti zločini često prolaze nekažnjeno, ili počinioци dogijaju ublažene kazne. Pozivaju se države ugovornice da hitno preduzmu sve neophodne mere radi ukidanja ovakve prakse, uključujući dizanje javne svesti, usvajanje odgovarajućih zakona i sprovođenje zakona koji će obezbediti primenu odgovarajućih kaznenih mera prema svima koji neposredno ili posredno krše pravo na život, opstanak i razvoj dece sa smetnjama u razvoju.

Član 12 - Poštovanje detetovih gledišta

32. Češće nego što to nije slučaj, odrasli sa ili bez smetnji u razvoju donose političke mere i odluke vezane za decu sa smetnjama u razvoju dok su sama deca isključena iz tog procesa. Od ključne važnosti je da se čuje glas dece sa smetnjama u razvoju u sklopu svih procedura koje ih se tiču, i da se njihova gledišta poštuju u skladu sa njihovim evoluirajućim sposobnostima. Kako bi se ovo načelo poštovalo, deca bi trebalo da imaju svoje predstavnike u raznim telima, poput skupština, komiteta i drugih foruma na kojima mogu da iznesu svoja gledišta i učestvuju u donošenju odluka koja ih se tiču kao dece u celini i, specifično, dece sa smetnjama u razvoju. Uključivanje dece u ove procese ne samo da obezbeđuje da će političke mere biti usmerene prema njihovim potrebama i željama, već deluje kao važno sredstvo za uključivanje, jer obezbeđuje da će proces donošenja odluka biti participatoran. Deci treba omogućiti sve vrste komunikacije koje im pomažu da iznose svoja gledišta. Uz to, države ugovornice treba da pruže podršku obuci porodica i profesionalaca u cilju promovisanja i poštovanja evoluirajućih kapaciteta dece da preuzmu sve veću odgovornost za donošenje odluka u sopstvenim životima.

33. Deci sa smetnjama u razvoju su često potrebne posebne usluge zdravstva i obrazovanja kako bi postigla svoj puni potencijal, i o njima će biti više reči u stavovima koji slede. Međutim, treba napomenuti da se duhovni, emotivni i kulturni razvoj i dobrobit dece sa smetnjama u razvoju veoma često previđaju. Njihovo učešće u događajima i aktivnostima vezanim za ove veoma bitne aspekte života svakog deteta ili potpuno izostaje ili je minimalno. Uz to, kada su i pozvana na učešće, ono je često ograničeno na aktivnosti koje su posebno organizovane za i namenjene deci sa smetnjama u razvoju. Takva praksa samo vodi daljoj marginalizaciji dece sa smetnjama u razvoju i povećava njihov osećaj izolovanosti. Programi i aktivnosti namenjeni kulturnom razvoju i duhovnoj dobrobiti deteta treba da uključuju i budu prilagođeni deci sa i bez smetnje u razvoju podjednako, na jedan integrisan i participativan način.

V. Građanska prava i slobode (članovi 7, 8, 13-17 i 37 a)

34. Pravo na ime i nacionalnost, očuvanje identiteta, slobodu izražavanja, slobodu mišljenja, savesti i vere, slobodu udruživanja i mirnog okupljanja, pravo na privatnost i pravo da se ne bude izložen mučenju ili drugom okrutnom, nečovečnom i ponižavajućem tretmanu ili kažnjavanju, i pravo da se ne bude nezakonito lišen slobode su univerzalna građanska prava i slobode koja se moraju poštovati, štiti i promovirati kada je reč o svima, uključujući i decu sa smetnjama u razvoju. Posebna pažnju ovde treba posvetiti oblastima u kojima je verovatnije da će prava dece sa smetnjama u razvoju biti prekršena ili gde su potrebni posebni programi za njihovu zaštitu.

A. Registracija po rođenju

35. Deca sa smetnjama u razvoju su nesrazmerno izložena neregistrovanju po rođenju. Bez te registracije, njih zakon ne priznaje i ona postaju nevidljiva u vladinim statistikama. Neregistracija nosi duboko negativne posledice za uživanje njihovih ljudskih prava, uključujući odsustvo državljanstva i pristupa socijalnim i zdravstvenim uslugama i obrazovanju. Deca sa smetnjama u razvoju koja nisu registrovana po rođenju izložena su najvećim rizicima zapostavljanja, institucionalnog smeštaja, pa čak i smrti.

36. S obzirom na član 7 Konvencije, Komitet predlaže da države ugovornice usvoje sve odgovarajuće mere za obezbeđivanje registracije dece sa smetnjama u razvoju po rođenju. Te mere treba da uključe razvoj i sprovođenje efikasnog sistema registracije po rođenju, oslobađanja od troškova registracije, uvođenje mobilnih registracionih ureda i, za decu koja još nisu registrovana, registracionih jedinica u školama. U tom kontekstu, države ugovornice treba da obezbede puno sprovođenje odredbi člana 7, u skladu sa načelima nediskriminacije (član 2) i u najboljim interesima deteta (član 3).

B. Pristup odgovarajućim informacijama i mas-medijima

37. Pristup informacijama i sredstvima komunikacija, uključujući informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, omogućava deci sa smetnjama u razvoju nezavisan život i puno učešće u svim aspektima života. Deca sa smetnjama u razvoju i njihovi negovatelji treba da imaju pristup informacijama vezanih za njihove smetnje u razvoju kako bi bili adekvatno obrazovani o tim smetnjama u razvoju, između ostalog o uzrocima, menadžmentu i prognozama. To znanje je veoma važno, jer ne samo da im omogućava da se bolje prilagode i žive sa smetnjama u razvoju već im dozvoljava veće učešće i donošenje informisanih odluka o sopstvenoj brizi. Deci sa smetnjama u razvoju takođe treba da bude omogućena odgovarajuća tehnologija i druge usluge i/ili jezici, npr. Brailov jezik i jezik znakova, što bi im omogućilo pristup svim oblicima medija, uključujući televiziju, radio i štampane materijale, kao i novim informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, kao što je Internet.

38. S druge strane, države ugovornice su obavezne da zaštite svu decu, uključujući i decu sa smetnjama u razvoju od štetnih informacija, pogotovo pornografskog materijala i materijala koji propagira ksenofobiju ili bilo koji drugi oblik diskriminacije i koji potencijalno može da pojača postojeće predrasude.

C. Pristup javnom prevozu i ustanovama

39. Nemogućnost fizičkog pristupa javnom prevozu i drugim ustanovama, uključujući između ostalog vladine zgrade, tržne centre, i objekte za rekreaciju predstavlja bitan faktor marginalizacije i isključivanja dece sa smetnjama u razvoju, i drastično umanjuje njihove mogućnosti pristupa uslugama, uključujući zdravstvo i obrazovanje. Mada je ova odredba verovatno većinom realizovana u razvijenim zemljama, ona je uglavnom zapostavljena u zemljama u razvoju. Sve države ugovornice se pozivaju na sprovođenje odgovarajućih političkih mera i procedura putem kojih bi javni prevoz postao bezbedan, lako dostupan deci sa smetnjama u razvoju i besplatan., gde god je to moguće, imajući u vidu finansijska sredstva kojim raspolažu roditelji ili drugi koji se brinu o detetu.

40. Sve nove javne zgrade treba da poštuju međunarodne specifikacije za pristup osobama sa smetnjama u razvoju, dok postojeće javne zgrade, uključujući škole, zdravstvene ustanove, zgrade vlade, tržni centri treba da budu adaptirani tako da pristup njima bude što lakši.

VI. Porodična sredina i alternativna nega (članovi 5, 18 stavovi 1-2, 9-11, 19-21, 25, 27 stav 4 i 39)

A. Porodična podrška i odgovornost roditelja

41. Deca sa smetnjama u razvoju dobijaju najbolju negu i brigu u sopstvenoj porodičnoj sredini, pod uslovom da porodica ima odgovarajuće uslove za to u svim aspektima. Takva vrsta podrške porodicama uključuje i obrazovanje roditelja i braće i/ili sestara, ne samo o datoj smetnji u razvoju i njenim uzrocima već i o jedinstvenim fizičkim i mentalnim potrebama svakog deteta; psihološku podršku koja je osetljiva na stres i teškoće kojima su izložene porodice sa decom sa smetnjama u razvoju; obrazovanje na zajedničkom jeziku porodice, na primer jeziku znakova, tako da roditelji i braća/sestre mogu da komuniciraju sa članovima porodice sa smetnjama u razvoju; materijalnu podršku u obliku posebnih naknada kao i potrošnih dobara i neophodne opreme, poput specijalnog nameštaja i uređaja za mobilnost, koji se smatraju neophodnim kako bi dete sa smetnjama u razvoju živelo na dostojanstven, nezavisan način i bilo uključeno u porodicu i zajednicu. U tom kontekstu, podršku takođe treba pružiti deci koja su izložena uticaju smetnje u razvoju a svojih negovatelja. Na primer, dete koje živi sa roditeljem ili drugim negovateljem sa smetnjama u razvoju treba da dobije podršku koja će u potpunosti zaštititi njegova prava i omogućiti mu da nastavi da živi sa tim roditeljem gde god je to u njegovom najboljem interesu. Usluge podrške takođe treba da uključe različite oblike kratkotrajne nege, poput pomoći u kući i u ustanovama dnevnog boravnika koje su lokalno dostupne. Takve usluge omogućavaju roditeljima da idu na posao, ublažavaju stres i održavaju zdravo porodično okruženje.

B. Nasilje, zlostavljanje i nebriga

42. Deca sa smetnjama u razvoju su ranjivija na sve oblike zlostavljanja, bilo mentalnog, fizičkog ili seksualnog, u svim vrstama okruženja, na primer u porodici, školi, privatnim i javnim ustanovama, uključujući i alternativnu negu, radno mesto i zajednicu u celini. Često se citira podatak da deca sa smetnjama u razvoju imaju petostruko veće šanse da budu žrtve zlostavljanja. U kući i u ustanovama, deca sa smetnjama u razvoju su često izložena mentalnom i fizičkom nasilju i seksualnom zlostavljanju, a takođe su posebno izložena nebrizi i nemarnom tretmanu, jer često predstavljaju dodatno fizičko i finansijsko opterećenje za porodicu. Uz to, nedostatak pristupa funkcionalnom mehanizmu za prijem i nadzor žalbi otvara mogućnost sistematskog i stalnog zlostavljanja. Zlostavljanje u školi predstavlja poseban oblik nasilja kojem su deca izložena i takvo nasilje najčešće cilja upravo

na decu sa smetnjama u razvoju. Njihova posebna osetljivost može se objasniti, između ostalog, sledećim glavnim razlozima:

- (a) Njihov nesposobnost da nezavisno čuju, kreću se i oblače, idu u toalet i kupaju se povećava njihovu potencijalnu izloženost intruzivnoj ličnoj nezi ili zlostavljanju;
- (b) Život izdvojen od roditelja, braće i sestara, šire familije i prijatelja povećava mogućnosti zlostavljanja;
- (c) U slučaju da imaju intelektualne ili komunikacione nesposobnosti, ona mogu biti predmet ignorisanja, podozrenja ili pogrešnog razumevanja ako se žale na zlostavljanje;
- (d) Roditelji ili drugi koji se brinu o detetu mogu biti izloženi znatnim pritiscima ili stresu usled fizičkih, finansijskih i emotivnih napora koje iziskuje briga za dete. Studije su pokazale da su osobe pod stresom sklonije činu zlostavljanja;
- (e) Na decu sa smetnjama u razvoju se često pogrešno gleda kao da su neseksualna ili da ne razumeju sopstvena tela, tako da mogu da budu mete nasilnih ljudi, pogotovo seksualnih zlostavljača.

43. Po pitanjima nasilja i zlostavljanja, države ugovornice se pozivaju da preduzmu sve neophodne mere za sprečavanje zlostavljanja i nasilja protiv dece sa smetnjama u razvoju, poput sledećih:

- (a) Obučiti i obrazovati roditelje ili druge koji se brinu o detetu kako bi shvatili rizike i prepoznali znakove zlostavljanja deteta;
- (b) Osigurati pozornost roditelja pri izboru negovatelja i ustanova za svoju decu i poboljšati njihovu sposobnost da prepoznaju zlostavljanje;
- (c) Obezbediti i ohrabriti grupe za podršku roditeljima, braći i sestrama i drugima koji se brinu o detetu da im pomognu u negovanju svoje dece i u nošenju sa njihovim smetnjama u razvoju;
- (d) Obezbediti da deca i negovatelji znaju da dete ima pravo da bude tretirano na dostojanstven način i sa poštovanjem, i da imaju pravo da se žale odgovarajućim nadležnim vlastima u slučaju kršenja tih prava.
- (e) Obezbediti da škole preduzmu sve potrebne mere protiv zlostavljanja u školi i obrate posebnu pažnju na decu sa smetnjama u razvoju, pružajući im potrebnu zaštitu i, u isto vreme, održavajući njihovu uključenost u redovni obrazovni sistem;
- (f) Obezbediti da ustanove za negu dece sa smetnjama u razvoju zapošljavaju posebno obučeno osoblje koje ispunjava odgovarajuće standarde, koje je redovno nadlgedano i ocenjivano, i da imaju dostupne i osetljive žalbene mehanizme.
- (g) Uspostaviti dostupan žalbeni mehanizam koji je osetljiv za potrebe dece, kao i funkcionalan nadzorni sistem zasnovan na Pariskim načelima (vidi stav 24 gore);
- (h) Preduzeti sve potrebne zakonske mere za kažnjavanje i uklanjanje počinitelaca iz doma, osiguravajući da dete ne bude lišeno porodice i da nastavi da živi u bezbednom i zdravom okruženju;

(i) Obezbediti tretman i reintegraciju žrtava zlostavljanja i nasilja, uz posvećivanje posebne pažnje sveukupnim programima za oporavak.

44. U tom kontekstu, Komitet bi takođe želeo da skrene pažnju država ugovornica na izveštaj nezavisnog stručnjaka za studiju Ujedinjenih nacija o nasilju protiv dece (A/61/299), koji pominje decu sa smetnjama u razvoju kao grupu dece koja su posebno ranjiva kada je reč o nasilju. Komitet ohrabruje države ugovornice da preduzmu sve potrebne mere radi sprovođenja opštih i kontekstno-specifičnih preporuka koje sadrži ovaj izveštaj.

C. Alternativna nega porodičnog tipa

45. Uloga šire porodice, koja još uvek predstavlja jedan od glavnih stubova brige o deci u mnogim zajednicama i koja se smatra za jednu od najboljih alternativa u pogledu brige o deci, treba da bude ojačana i osposobljena da podrži dete i njegove roditelje ili druge koji se o njemu brinu.

46. Imajući u vidu da je hraniteljska porodica prihvaćen i praktikovan oblik alternativne nege u mnogim državama ugovornicama, ipak je činjenica da mnoge hraniteljske porodice nerado prihvataju da se brinu o detetu sa smetnjama u razvoju, jer deca sa smetnjama u razvoju često predstavljaju izazov u pogledu dodatne nege koja im je potrebna i posebnih zahteva vezanih za njihov fizički, psihološki i mentalni odgoj. Stoga organizacije koje su odgovorne za smeštanje dece u hraniteljske porodice moraju da organizuju potrebnu obuku i podstaknu prikladne porodice, kao i da obezbede podršku koja će omogućiti hraniteljskoj porodici da se adekvatno brine o detetu sa smetnjama u razvoju.

D. Ustanove

47. Komitet je često izražavao svoju zabrinutost u vezi visokog broja dece sa smetnjama u razvoju koja su smeštena u ustanove, i činjenicom da je institucionalni smeštaj opcija koja se najčešće bira u mnogim zemljama. Kvalitet nege koja se nudi, bilo da je reč o obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti ili rehabilitaciji, često je daleko ispod neophodnih standarda za brigu o deci sa smetnjama u razvoju, ili zbog nedostatka identifikovanih standarda ili zbog nesprovođenja i nedostatka nadzora nad primenom tih standarda. Ustanove su takođe mesto gde su deca sa smetnjama u razvoju izloženi mentalnom, fizičkom, seksualnom i drugim oblicima zlostavljanja, kao i nebrizi i nemarnom tretmanu (vidi stavove 42-44 gore). Komitet stoga poziva države ugovornice da institucionalni smeštaj koriste samo kao poslednju meru, kada je to apsolutno neophodno i u najboljem interesu deteta. On preporučuje da države ugovornice spreče upotrebu institucionalnog smeštaja gde je jedini cilj ograničavanje detetove slobode ili slobode kretanja. Uz to, pažnju treba usmeriti ka preobražanju postojećih ustanova, sa naglaskom na manje ustanove rezidencijalne nege organizovane oko prava i potreba deteta, na razvoj nacionalnih standarda za brigu u ustanovama, i na uspostavljanje strogih procedura provere i nadzora, kako bi se obezbedilo delotvorno sprovođenje ovih standarda.

48. Komitet je zabrinut činjenicom da se glas dece sa smetnjama u razvoju često ne čuje u procesima razdvajanja i smeštaja. U celini, procesi donošenja odluka ne pridaju dovoljno važnosti deci kao partnernima, iako te odluke imaju dalekosežne posledice na detetov život i budućnost. Stoga Komitet preporučuje državama ugovornicama da nastave i pojačaju nastojanja da uzmu u obzir gledišta dece sa smetnjama u razvoju i da olakšaju njihovo učešće u svim stvarima koje na njih utiču u procesima ocenjivanja, razdvajanja i smeštaja u

van-kućnu negu, kao i tokom prelaznog procesa. Komitet takođe podvlači da glas dece treba da se čuje tokom čitavog procesa donošenja mera zaštite, pre donošenja odluka kao i tokom i nakon njihovog sprovođenja. U tom kontekstu, Komitet skreće pažnju država ugovornica na preporuke Komiteta koje su usvojene na dan generalne rasprave o deci bez roditeljske nege, održane 16. septembra 2005. godine (CRC/C/153, stavovi 636-689).

49. Stoga se države ugovornice pozivaju da u svojoj politici vezanoj za institucionalni smeštaj ustanove programe deinstitucionalizacije dece sa smetnjama u razvoju i njihovog povratka roditeljima, širim familijama ili sistemu hraniteljske nege. Roditeljima i drugim članovima širih porodica treba obezbediti neophodnu i sistematsku podršku/obuku radi ponovnog uključivanja njihovog deteta u kućno okruženje.

E. Periodična procena smeštaja

50. Koju god vrstu smeštaja za decu sa smetnjama u razvoju budu odabrale nadležne vlasti, neophodno je sprovesti periodične procene tretmana deteta kao i drugih okolnosti vezanih za njegov smeštaj, radi nadzora stanja u kojem se dete nalazi.

VII. Osnovno zdravlje i dobrobit (članovi 6, 18 stav 3, 23, 24, 26, i 27 stavovi 1-3)

A. Pravo na zdravlje

51. Postizanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja kao i pristupa i mogućnosti plaćanja za kvalitetnu zdravstvenu negu jeste urođeno pravo sve dece. Deca sa smetnjama u razvoju su često isključena usled ozbiljnih prepreka, uključujući diskriminaciju, nedostatak pristupa usled nedostatka informacija i/ili finansijskih sredstava, prevoza, geografskog položaja i fizičkog pristupa zdravstvenim ustanovama. Još jedan faktor je odsustvo ciljanih zdravstvenih programa usmerenih ka specifičnim potrebama dece sa smetnjama u razvoju. Zdravstvena politika treba da bude sveobuhvatna i usmerena ka ranom otkrivanju smetnje u razvoju, ranoj intervenciji, uključujući i psihološki i fizički tretman, rehabilitaciji uključujući i fizička pomagala, npr. proteze za udove, uređaje za mobilnost, slušne aparate i vizuelna pomagala.

52. Važno je istaknuti da zdravstvene usluge treba da budu pružane unutar istog sistema javnog zdravstva koji je namenjen za decu bez smetnje u razvoju, besplatno gde god je to moguće i na maksimalno savremen i modernizovan način. Važnost pomoći koja potiče iz same zajednice i strategija rehabilitacije treba da budu istaknuti u procesu pružanja zdravstvenih usluga deci sa smetnjama u razvoju. Države ugovornice treba da obezbede da zdravstveni profesionalci koji radi sa decom sa smetnjama u razvoju budu obučeni prema najvišem mogućem standardu i praksi zasnovanoj na fokusiranosti na detetu. U tom smislu, mnoge države ugovornice bi imale koristi od međunarodne saradnje sa međunarodnim organizacijama kao i drugim državama ugovornicama.

B. Preventiva

53. Uzroci smetnji u razvoju su mnogobrojni, zbog čega se kvalitet i nivo preventive razlikuju. Nasledne bolesti koje često uzrokuju smetnje u razvoju mogu biti sprečene u određenim društvima koja praktikuju brak između srodnika i, u tim uslovima, preporučuje se dizanje javne svesti i odgovarajuće testiranje pre začeća. Zarazne bolesti su još uvek uzrok mnogih smetnji u razvoju širom sveta, tako da treba pojačati programe imunizacije, sa

ciljem univerzalne imunizacije protiv svih zaraznih bolesti koje se mogu sprečiti. Loša ishrana nosi dugoročne posledice na dečiji razvoj i može dovesti do smetnje u razvoju poput slepila uzrokovanog nedostatkom vitamina A. Komitet preporučuje državama ugovornicama da uvedu i ojačaju programe prenatalne nege i obezbede odgovarajući kvalitet nege tokom rađanja. On takođe preporučuje državama ugovornicama da obezbede odgovarajuće post-natalne zdravstvene usluge i organizuju kampanje informisanja roditelja i drugih koji se brinu o detetu o osnovama zdravstvene nege i ishrane deteta. U tom pogledu Komitet takođe preporučuje državama ugovornicama da nastave da sarađuju i traže tehničku pomoć od SZO i UNICEFA, između ostalih.

54. Nesreće u kući i u saobraćaju su česti uzroci invaliditeta u nekim zemljama, tako da treba ustanoviti i sprovesti političke mere sprečavanja, poput zakona o obaveznom vezivanju pojasa i bezbednosti u saobraćaju. Činioci vezane za životni stil, poput alkohola i upotrebe droge tokom trudnoće su takođe uzroci smetnje u razvoju koji se mogu sprečiti i, u nekim zemljama, sindrom fetalnog alkohola predstavlja veliki razlog za zabrinutost. Javno obrazovanje, identifikacija i podrška trudnim majkama koje možda koriste ta sredstva su samo neke od mera koje se mogu preduzeti radi sprečavanja takvih uzroka smetnji u razvoju kod dece. Opasni otrovi u životnoj okolini takođe doprinose uzrocima mnogih smetnji u razvoju. Otrovi poput olova, žive, azbesta, itd. mogu se često naći u većini zemalja. Zemlje treba da ustanove i sprovedu mere sprečavanja odlaganja opasnih materija i drugih sredstava zagađenja životne okoline. Uz to, treba takođe uspostaviti stroge smernice i mere zaštite radi sprečavanja havarija koje uzrokuju ozračavanje.

55. Oružani sukobi i njihove posledice, uključujući i dostupnost malog i lakog oružja, takođe predstavljaju bitne uzroke smetnje u razvoju. Države ugovornice su dužne da preduzmu sve neophodne mere zaštite dece od negativnih efekata rata i oružanog nasilja i da obezbede da deca izložena oružanom sukobu imaju pristup odgovarajućim zdravstvenim i socijalnim uslugama, uključujući psiho-socijalni oporavak i društvenu reintegraciju. Komitet posebno ističe važnost obrazovanja dece, roditelja i javnosti o opasnostima nagaznih mina i neeksplodirane municije, u cilju sprečavanja povreda i smrti. Od ključne važnosti je da države ugovornice nastave da tragaju za nagaznim minama i neeksplodiranom municijom, preduzimaju mere za udaljavanje dece od sumnjivih područja i pojačaju aktivnosti čišćenja i, gde je to odgovarajuće, potraže tehničku i finansijsku podršku u okviru međunarodne saradnje, uključujući agencije Ujedinjenih nacija (vidi takođe stav 23 gore u vezi nagaznih mina i neeksplodirane municije i stav 78 dole o oružanim sukobima pod merama posebne zaštite).

C. Rana identifikacija

56. Veoma često, smetnje u razvoju se uoče dosta kasno u životu deteta, što ga lišava delotvornog tretmana i rehabilitacije. Rana identifikacija zahteva visoku pozornost među zdravstvenim profesionalcima, roditeljima, nastavnicima i drugim profesionalcima koji rade sa decom. Oni bi trebalo da budu u stanju da identifikuju najranije znakove smetnji u razvoju i zatim daju odgovarajuće upute za dijagnozu i menadžment. Stoga Komitet preporučuje državama ugovornicama da uključe sisteme rane identifikacije i rane intervencije u komplet svojih zdravstvenih usluga, zajedno sa registracijom po rođenju i procedurama za praćenje dece čije su smetnje u razvoju identifikovane u ranim godinama. Usluge treba da budu pružane i unutar zajednice i u domu, i lako dostupne. Uz to, treba ustanoviti povezanost između usluga rane intervencije i predškolskih i školskih ustanova kako bi se detetu omogućila što lakša tranzicija.

57. Posle identifikacije, sistemi koji su na snazi moraju da poseduju sposobnost rane intervencije, uključujući tretman i rehabilitaciju koji obezbeđuju sve neophodne uređaje koji dozvoljavaju deci sa smetnjama u razvoju da postignu svoj puni funkcionalni kapacitet, poput pomagala za mobilnost, slušnih uređaja, vizuelnih pomagala i proteza. Treba takođe podvući da sve ovo treba da bude na besplatnoj osnovi gde god je to moguće, dok proces nabavke ovih usluga treba da bude efikasan i jednostavan, i da isključi duga čekanja i birokratiju.

D. Multidisciplinarna nega

58. Deca sa smetnjama u razvoju veoma često imaju višestruke zdravstvene probleme koji zahtevaju timski pristup. Veoma često je u negu deteta uključeno više profesionalaca, poput neurologa, psihologa, psihijataru, ortopedskih hirurga i psihoterapeuta. Idealno, ovi profesionalci bi trebalo da zajednički identifikuju plan menadžmenta za dete sa smetnjama u razvoju koji će obezbediti pružanje najefikasnije zdravstvene nege.

E. Adolescentno zdravlje i razvoj

59. Komitet konstatuje da su deca sa smetnjama u razvoju, pogotovu tokom adolescencije, suočena sa višestrukim izazovima i rizicima kada je reč o uspostavljanju odnosa sa vršnjacima i reproduktivnom zdravlju. Stoga Komitet preporučuje državama ugovornicama da adolescentima sa smetnjama u razvoju obezbede odgovarajuće i, gde je to prikladno, informacije specifično vezane za njihove smetnje u razvoju, usmeravanje i savetovanje, i da u potpunosti uzmu u obzir Opšti komentar Komiteta br. 3 (2003) o HIV/AIDS-u i pravima deteta i br. 4 (2003) o adolescentnom zdravlju i razvoju u kontekstu Konvencije o pravima deteta.

60. Komitet je duboko zabrinut u vezi raširene prakse prinudne sterilizacije dece sa smetnjama u razvoju, pogotovo devojčica. Ova praksa, koja još uvek traje, ozbiljno narušava prava deteta na njegov fizički integritet i uzrokuje doživotne negativne posledice po fizičko i mentalno zdravlje. Stoga Komitet poziva države ugovornice da zakonom zabrane prisilnu sterilizaciju dece na osnovu smetnji u razvoju.

F. Istraživanja

61. Uzrocima, sprečavanju i menadžmentu smetnje u razvoju se ne posvećuje preko potrebna pažnja u agendama nacionalnih i međunarodnih istraživanja. Države ugovornice se ohrabruju da od ovog pitanja naprave prioritet, obezbeđujući finansiranje i nadzor istraživanja vezanih za smetnje u razvoju, i posvećujući posebnu pažnju etičkim posledicama.

VIII. Obrazovanje i slobodno vreme (članovi 28, 29 i 31)

A. Kvalitetno obrazovanje

62. Deca sa smetnjama u razvoju imaju isto pravo na obrazovanje kao i sva druga deca i uživaće ovo pravo bez ikakve diskriminacije, na osnovu jednakih mogućnosti, na način

predviđen Konvencijom.⁴ U tom cilju se mora obezbediti delotvoran pristup dece sa smetnjama u razvoju obrazovanju, radi podsticanja „razvoja detetove ličnosti, darova i mentalnih i fizičkih mogućnosti do njihovog maksimalnog potencijala (vidi članove 28 i 29 Konvencije, i Opšti komentar Komiteta br. 1 (2001) o ciljevima obrazovanja). Konvencija prepoznaje potrebu prilagođavanja školske prakse i obuke za redovne nastavnike, kako bi se pripremili za podučavanje dece sa različitim sposobnostima i kako bi se obezbedili pozitivni obrazovni ishodi.

63. S obzirom da se deca sa smetnjama u razvoju veoma razlikuju međusobno, roditelji, nastavnici i drugi specijalizovani profesionalci treba da pomognu svakom detetu ponaosob da razvije svoje načine i veštine komunikacije, jezika, interakcije, orijentacije i rešavanja problema, na način koji je najviše u skladu sa potencijalima deteta. Svako ko se bavi razvijanjem detetovih veština, sposobnosti i samorazvoja treba da precizno prati detetov napredak i pažljivo sluša detetovu verbalnu i emotivnu komunikaciju kako bi podržao njegovo obrazovanje i razvoj na dobro ciljan i najbolji mogući način.

B. Samopoštovanje i nezavisnost

64. Od ključne važnosti je da obrazovanje deteta sa smetnjama u razvoju uključi jačanje pozitivne samosvesti, osiguravajući da dete oseća da ga drugi poštuju kao ljudsko biće bez ikakvog ograničavanja u pogledu dostojanstva. Dete mora da bude u stanju da vidi da ga drugi poštuju i prepoznaju njegova ljudska prava i slobode. Uključivanje deteta sa smetnjama u razvoju u grupe dece u školskom odeljenju može pokazati detetu da je njegov identitet prepoznat i da pripada zajednici učenika, vršnjaka i građana. Podrška vršnjaka koja pojačava samopoštovanje dece sa smetnjama u razvoju zaslužuje širu pažnju i promociju. Obrazovanje takođe treba da omogući detetu sticanje iskustva osećanja kontrole, dostignuća i uspeha do maksimalnih granica detetovih sposobnosti.

C. Obrazovanje u školskom sistemu

65. Obrazovanje u ranom detinjstvu je posebno relevantno za decu sa smetnjama u razvoju, jer se njihove smetnje u razvoju i posebne potrebe prvi put uočavaju upravo u obrazovnim ustanovama. Rana intervencija je od najveće važnosti u pomaganju deci da razviju svoj puni potencijal. Ako je dete identifikovano da ima smetnje u razvoju ili usporenost u razvoju u ranoj fazi, dete ima mnogo veće mogućnosti da ima korist od ranog obrazovanja, koje treba da bude prilagođeno njegovim individualnim potrebama. Obrazovanje u ranom detinjstvu koje obezbeđuje država, zajednica ili institucije civilnog društva može da bude od velike pomoći za dobrobit i razvoj sve dece sa smetnjama u razvoju (vidi Opšti komentar Komiteta br. 7 (2005) o sprovođenju dečijih prava u ranom detinjstvu). Osnovno obrazovanje, uključujući osnovnu školu i, u mnogim državama ugovornicama, srednju školu, mora da bude besplatno za decu sa smetnjama u razvoju. Sve škole treba da budu bez komunikacionih i fizičkih prepreka koje ograničavaju pristup dece sa smanjenom

⁴ U ovom kontekstu, Komitet želi da se pozove na Milenijumsku deklaraciju Ujedinjenih nacija (A/RES/55/2) i, pogotovo, na Milenijumski razvojni cilj br. 2, koji se odnosi na univerzalno osnovno obrazovanje po kojem su Vlade posvećene „osiguravanju da će, do 2015, deca svuda, i dečaci i devojčice, imati jednak pristup svim nivoima obrazovanja“. Komitet takođe želi da se pozove na druge međunarodne obaveze koje podržavaju ideju inkluzivnog obrazovanja, između ostalog Izjavu iz Salamanke i Okvir za akciju u vezi obrazovanja za posebne potrebe, usvojen od strane Svetske konferencije o Obrazovanju za specijalne potrebe: pristup i kvalitet, Salamanka, Španija, 7-10. jun 1994 (UNESCO i Ministarstvo za obrazovanje i nauku Španije) i Dakarski okvir za akciju, obrazovanje za sve: ispunjavanje naših zajedničkih obaveza, usvojen od strane Svetskog obrazovnog foruma, Dakar, Senegal, 26-28. april 2000.

mobilnošću. Takođe, shodno kapacitetima, visoko školovanje treba da bude dostupno kvalifikovanim adolescentima sa smetnjama u razvoju. Kako bi u potpunosti upražnjavala svoje pravo na obrazovanje, velikom broju dece je potrebna lična pomoć, pogotovo u obliku nastavnika obučenih u metodologiji i tehnikama, uključujući i odgovarajućim jezicima i drugim oblicima komunikacije, za pružanje nastave deci sa širokim rasponom sposobnosti, sposobnim da koriste nastavne tehnike koje su usredsređene na decu i individualizovane, kao i odgovarajući i dostupni nastavni materijali, oprema i pomoćni uređaji, koje države ugovornice treba da obezbede u skladu sa maksimalnim sredstvima koja su im na raspolaganju.

D. Inkluzivno obrazovanje

66. Inkluzivno obrazovanje⁵ treba da bude cilj obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju. Način i oblik uključivanja treba da budu diktirani individualnim obrazovnim potrebama deteta, jer obrazovanje neke dece sa smetnjama u razvoju zahteva vrstu podrške koju nije lako pronaći u redovnom školskom sistemu. Komitet primećuje izričitu posvećenost cilju inkluzivnog obrazovanja sadržanu u nacrtu konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju i obavezu država da obezbede da osobe, uključujući decu, sa smetnjama u razvoju nisu isključene iz opšteg obrazovnog sistema zbog smetnje u razvoju i da dobiju neophodnu podršku unutar opšteg obrazovnog sistema, za delotvorno obrazovanje. On ohrabruje države ugovornice koje još nisu započele program inkluzije da uvedu potrebne mere za postizanje tog cilja. Međutim, Komitet podvlači da stepeni uključenja unutar opšteg obrazovnog sistema mogu biti različiti. Mora se održati kontinuitet usluga i programskih opcija u uslovima gde potpuno inkluzivno obrazovanje nije moguće postići u bliskoj budućnosti.

67. Pokret ka inkluzivnom obrazovanju dobio je dosta podrške tokom poslednjih godina. Međutim, sam termin "inkluzivno" može imati različita značenja. U svojoj osnovi, inkluzivno obrazovanje je skup vrednosti, načela i praksi usmerenih na traženje značajnog, efektivnog i kvalitetnog obrazovanja za sve studente, koje je pravedno prema različitosti uslova za učenje i zahteva ne samo dece sa smetnjama u razvoju već i svih studenata. Taj cilj se može postignuti putem različitih organizacionih sredstava, koja imaju u vidu različitost dece. Uključivanje može značiti sve u rasponu od stalnog smeštaja svih studenata sa smetnjama u razvoju u jedno redovno odeljenje ili smeštaj u redovno odeljenje sa različitim stepenima uključivanja, uključujući i određenu meru posebnog obrazovanja. Važno je razumeti da uključivanje ne treba skvatiti ili praktikovati kao puko integrisanje dece sa smetnjama u razvoju u redovni sistem bez obzira na njihove nedostatke i potrebe. Bliska saradnja između nastavnika specijalnog obrazovanja i redovnih nastavnika je neophodna. Školski programi treba da budu preispitani i razvijeni kako bi zadovoljili potrebe dece sa i bez smetnji u razvoju. Moraju se izvršiti promene u programima obuke za nastavnike i drugo osoblje uključeno u obrazovni sistem kako bi se u potpunosti sprovela filosofija inkluzivnog obrazovanja.

⁵ UNESKO-ve Smernice za uključivanje: obezbediti pristup obrazovanju za sve (UNESKO 2005) pružaju sledeću definiciju: „Uključenje se posmatra kao proces sagledavanja i odgovora različitim potrebama svih učenika kroz veće učešće u učenju, kulturama i zajednicama, kao i smanjenje isključivanja unutar i iz obrazovanja. Ono podrazumeva promene i prilagođavanja u sadržaju, pristupima, strukturama i strategijama, uz zajedničku viziju koja obuhvata svu decu unutar odgovarajućeg starosnog raspona, kao i ubeđenje da na redovnom sistemu leži odgovornost za obrazovanje sve dece. Uključivanje se bavi identifikacijom i uklanjanjem prepreka...“ (str. 13 i 15)

E. Obrazovanje o karijerama i strukovna obuka

68. Obrazovanje za razvoj karijere i tranziciju namenjeno je svim osobama sa smetnjama u razvoju, bez obzira na starost. Veoma je važno započeti pripreme u ranim godinama zato što se na razvoj karijere gleda kao na proces koji počinje rano i nastavlja se tokom celog života. Razvoj svesti o karijeri i strukovnih sposobnosti što je ranije moguće, počev od osnovne škole, pruža deci mogućnost pravljenja boljih odluka u kasnijim fazama života kada je reč o zaposlenju. Obrazovanje o karijeri u osnovnoj školi ne znači korišćenje mlade dece za rad, otvarajući vrata ekonomskom izrabljivanju. Ono počinje tako što učenici biraju ciljeve u skladu sa svojim evoluirajućim kapacitetima tokom ranih godina. Zatim treba da sledi funkcionalan sredljoškolski program koji nudi odgovarajuće veštine i mogućnost radnog iskustva, uz sistematsku koordinaciju i nadzor između škole i radnog mesta.

69. Razvoj karijere i strukovne veštine treba da budu uključeni u školski program. Svest o karijeri i strukovne veštine treba da budu deo obrazovnog programa obaveznog obrazovanja. U zemljama gde obavezno obrazovanje ne seže dalje od osnovne škole, stručna obuka nakon osnovne škole treba da bude obavezna za svu decu sa smetnjama u razvoju. Vlade moraju da ustanove mere i obezbede dovoljna sredstva za strukovnu obuku.

F. Rekreacija i kulturne aktivnosti

70. U članu 31, Konvencija navodi prava deteta na rekreaciju i kulturne aktivnosti koje odgovaraju njegovom uzrastu. Ovaj član treba tumačiti tako što treba uključiti i detetov mentalni, psihološki i fizički uzrast i sposobnosti. Igra je prepoznata kao najbolje sredstvo učenja različitih veština, uključujući i društvene veštine. Puno uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u društvo se postiže kada se deci pruže mogućnost, mesta i vreme da se igraju jedni sa drugima (deca sa smetnjama u razvoju i bez smetnji u razvoju). Obuka za rekreaciju, slobodno vreme i igru treba da bude obezbeđena za decu sa smetnjama u razvoju koja su školskog uzrasta.

71. Deci sa smetnjama u razvoju treba obezbediti jednake mogućnost učestvovanja u raznim kulturnim i umetničkim aktivnostima, kao i u sportu. Ove aktivnosti treba posmatrati kao sredstvo izražavanja i sredstvo realizacije kvaliteta života koji donosi lično zadovoljstvo.

G. Sport

72. Takmičarske i netakmičarske sportske aktivnosti treba da budu organizovane tako da uključuju decu sa smetnjama u razvoju na jedan inkluzivan način, gde god je to moguće. Drugim rečima, dete sa smetnjama u razvoju koje je u stanju da se takmiči sa decom bez smetnje u razvoju treba da bude ohrabreno i podržano u tom pravcu. Međutim, sport je oblast u kojoj će, zbog njegovih fizičkih zahteva, dece sa smetnjama u razvoju često biti potrebne ekskluzivne igre i aktivnosti, u kojima mogu da učestvuju na fer i bezbedan način. Treba, međutim, podvući da, kada se takvi ekskluzivni događaji odvijaju, mediji moraju da odgovorno odigraju svoju ulogu i posvete im jednaku pažnju kao i sportovima u kojima učestvuju deca bez smetnji u razvoju.

**IX. Mere posebne zaštite
(članovi 22, 38, 39, 40, 37 b-d, i 32-36)**

A. Maloletničko pravosuđe

73. Imajući u vidu član 2, države ugovornice imaju obavezu da osiguraju da deca sa smetnjama u razvoju koja su u sukobu sa zakonom (kao što je opisano u članu 40 stav 1) budu zaštićena ne samo odredbama Konvencije koje se specifično odnose na sudski postupak za maloletnike (članovi 40, 37 i 39) već i svim drugim relevantnim odredbama i garancijama koje sadrži Konvencija, na primer u oblasti zdravstvene zaštite i obrazovanja. Uz to, gde je to potrebno, države ugovornice treba da preduzmu posebne mere kako bi osigurale da su deca sa smetnjama u razvoju faktički zaštićena u skladu sa i imaju koristi od gorepomenutih prava.

74. U pogledu prava sadržanih u članu 23, s obzirom na visok stepen ranjivosti dece sa smetnjama u razvoju, Komitet preporučuje – uz opšte preporuke date u članu 73 – da se uzmu u obzir sledeći elementi tretmana dece sa smetnjama u razvoju koja su (navodno) u sukobu sa zakonom:

(a) Dete sa smetnjama u razvoju koje dođe u sukob sa zakonom treba da bude saslušano na odgovarajućem jeziku i, uopšte, u ovim slučajevima treba da postupaju profesionalci poput policajaca, advokata, zastupnika, socijalnih radnika, tužilaca i sudija koji su stekli odgovarajuću obuku u tom pogledu;

(b) Vlade treba da razviju i sprovedu raznovrsne i fleksibilne alternativne mere koje dozvoljavaju mogućnost prilagođavanja tih mera kapacitetima i sposobnostima deteta, radi izbegavanja sudskog procesa. Sa decom sa smetnjama u razvoju koja su u sukobu sa zakonom treba u najvećoj meri postupati bez pribegavanja formalnopravnim procedurama. Takve procedure treba razmotriti samo tamo gde je to u interesu javnog reda. U takvim slučajevima, treba učiniti posebne napore kako bi se dete informisalo o procedurama za maloletne prekršiće i o svojim pravima;

(c) Deca sa smetnjama u razvoju u sukobu sa zakonom ne treba da budu smeštana u redovne kazneno-popravne centre za maloletnike u predkrivičnom postupku ili kao način kažnjavanja. Lišavanje slobode treba primeniti samo kao poslednju moguću meru, s ciljem da se detetu obezbedi odgovarajući tretman u vezi njegovog problema koji je doveo do krivičnog dela, a dete treba da bude smešteno u ustanovu sa posebno obučanim osobljem i drugim kapacitetima za pružanje ovog specifičnog tretmana. U donošenju takvih odluka, nadležni organi treba da osiguraju puno poštovanje ljudskih prava i pravne zaštite.

B. Ekonomsko izrabljivanje

44. Deca sa smetnjama u razvoju su posebno izložena mogućnosti raznih oblika ekonomskog izrabljivanja, uključujući i najgore oblike dečijeg rada, kao i trgovini drogom i prosjačenju. U tom kontekstu, Komitet preporučuje državama ugovornicama koje to još nisu učinile da ratifikuju Konvenciju br. 138 Međunarodne organizacije rada o minimalnoj starosti za primanje u radni odnos i Konvencije br. 182 o zabrani i trenutnoj akciji eliminacije najgorih oblika dečijeg rada. U primeni ovih konvencija, države ugovornice treba da obrate posebnu pažnju na ranjivost i potrebe dece sa smetnjama u razvoju.

C. Deca na ulici

45. Deca sa smetnjama u razvoju, specifično sa fizičkim smetnjama u razvoju, često završe na ulici iz raznih razloga, uključujući ekonomske i socijalne faktore. Deca sa smetnjama u razvoju koja žive ili rade na ulici treba da dobiju odgovarajuću negu, uključujući adekvatnu ishranu, odeću, stanovanje, prilike za obrazovanje, obuku u životnim veštinama i zaštitu od raznih opasnosti, uključujući ekonomsko i seksualno izrabljivanje. U tom pogledu je potreban individualizovani pristup, koji u punoj meri uzima u obzir posebne potrebe i kapacitete deteta. Komitet je posebno zabrinut činjenicom da se deca sa smetnjama u razvoju ponekad izrabljuju za potrebe prosjačenja na ulici ili drugim mestima; ponekad se deca namerno onesposobljavaju za potrebe prosjačenja. Države ugovornice su obavezne da preduzmu sve neophodne mere radi sprečavanja ove vrste izrabljivanja i da izričito inkriminišu ovu vrstu izrabljivanja i preduzmu delotvorne mere radi dovođenja prekršilaca pred lice zakona.

D. Seksualno izrabljivanje

46. Komitet je često izražavao ozbiljnu zabrinutost nad sve većim brojem dece žrtava dečije prostitucije i dečije pornografije. Deca sa smetnjama u razvoju su sklonija tome da postanu žrtve ovih ozbiljnih zločina nego drugi. Zato se hitno pozivaju vlade da ratifikuju i primene Opcioni protokol o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji i, u izvršavanju svojih obaveza prema Opcionom protokolu, države ugovornice treba da obrate posebnu pažnju zaštititi dece sa smetnjama u razvoju, uvažavajući njihovu posebnu ranjivost.

E. Deca u oružanim sukobima

47. Kao što je već navedeno, oružani sukobi su jedan od glavnih uzroka smetnje u razvoju, bilo da su deca umešana u sukob ili su žrtve sukoba. U tom kontekstu, vlade se hitno pozivaju da ratifikuju i sprovedu Opcioni protokol o učešću dece u oružanim sukobima. Posebnu pažnju treba posvetiti oporavku i društvenoj reintegraciji dece koja steknu smetnje u razvoju kao rezultat oružanih sukoba. Dodatno, Komitet preporučuje državama ugovornicama da izričito isključe decu sa smetnjama u razvoju iz regrutacije u oružane snage i preduzmu neophodne zakonske i druge mere kako bi u potpunosti primenile ovu zabranu.

F. Deca koja su izbeglice ili interno raseljena, deca pripadnici manjina i deca pripadnici autohtonog stanovništva

48. Određene smetnje u razvoju neposredno potiču iz uslova koji su uzrokovali da neke osobe postanu izbeglice ili interno raseljene, kao što su ljudski uzrokovane ili prirodne katastrofe. Na primer, nagazne mine i neeksplozirana municija ubijaju i ranjavaju decu koja su izbeglice, interno raseljena ili rezidentna dugo vremena po završetku sukoba. Deca koja su izbeglice ili interno raseljena podložna su različitim oblicima diskriminacije, pogotovo devojčice sa smetnjama u razvoju koje su izbeglice i interno raseljene, koje su, češće nego dečaci, izložene zlostavljanju, uključujući i seksualno zlostavljanje, nebrigu i izrabljivanje. Komitet snažno podvlači da deca sa smetnjama u razvoju koja su izbeglice i interno raseljena treba da imaju visok prioritet kada je reč o posebnoj pomoći, uključujući i preventivnu pomoć, pristup odgovarajućim zdravstvenim i socijalnim uslugama, uključujući psiho-

socijalni oporavak i društvenu reintegraciju. Kancelarija Visokog predstavnika Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) postavio je decu kao politički prioritet i usvojio nekoliko dokumenata koji će rukovoditi njegovim radom u toj oblasti, uključujući Smernice o deci izbeglicama iz 1988. godine, koje su uključene u UNHCR-ovu Politiku o deci izbeglicama. Komitet takođe predlaže da države ugovornice uzmu u obzir Opšti komentar Komiteta br. 6 (2005) o tretmanu dece bez pratnje i razdvojene dece koja su van svojih zemalja rođenja.

80. Sve odgovarajuće i potrebne mere preduzete radi zaštite i promovisanja prava dece sa smetnjama u razvoju moraju da uključe i obrate posebnu pažnju na posebnu ranjivost i potrebe dece koja pripadaju manjinama i autohtonom stanovništvu koja imaju veće šanse da već budu marginalizovana unutar svojih zajednica. Programi i politike uvek moraju biti kulturno i etnički osetljivi.